

KS. JANUSZ GRĘŻLIKOWSKI

UNIwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

J.GREZLIKOWSKI@DIECEZJA.WLOCLAWEK.PL

ORCID 0000-0002-8538-9208

Kinga Szymańska, *Wpływ zaburzeń odżywiania na niezdolność konsensualną do zawarcia małżeństwa. Anoreksja, bulimia, bigoreksja i inne w naukach medycznych, w wyrokach Roty Rzymskiej, w doktrynie kanonistycznej*, Wydawnictwo „Homo Dei”, Kraków 2019, ss. 316

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2020.012>

W ramach studium nad kościelnym prawem małżeńskim należy odnotować kolejną interesującą i nowatorską pozycję książkową p. dr Kingi Szymańskiej, która jest jej rozprawą doktorską napisaną pod kierunkiem ks. prof. Gintera Dzierżona, a obronioną w listopadzie 2018 r. na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Jej nowatorski charakter polega głównie na tym, że została poświęcona kwestii wpływu zaburzeń odżywiania (anoreksji, bulimii, bigoreksji i innych) na zdolność konsensualną do zawarcia małżeństwa. Kwestia zgody małżeńskiej (konsensu) jest pryncypialna w powstawaniu małżeństwa, co jednoznacznie stwierdza prawodawca kościelny w kan. 1057 § 1 KPK, zaznaczając, że nie może być ona uzupełniona żadną władzą ludzką. Jest to doniosła zasada kanonicznego prawa małżeńskiego stanowiąca fundament całej dyscypliny w obszarze konsensu małżeńskiego i nie dopuszcza ona żadnych wyjątków. Z jednej strony zgoda ta pochodzi z prawa naturalnego, z drugiej zaś jej natura pozostaje zgodna z naturą

człowieka jako istoty rozumnej i wolnej. Jest aktem w pełni osobowym, obejmującym wszystkie wymiary osoby ludzkiej, a jej przedmiotem nie jest tylko i wyłącznie prawo do ciała, lecz same osoby nupturientów, ich wzajemne oddanie się i przyjęcie mające na celu stworzenie wspólnoty małżeńskiej, która obejmuje określone cele i przymioty (zob. kan. 1056 KPK). Tak rozumiana zgoda małżeńska zakłada zdolność podmiotu do jej powzięcia, czyli właściwego funkcjonowania rozumu i woli, poznania i wolności, ich harmonijnego współdziałania w stosunku do małżeństwa i jego obowiązków. Ta zdolność osób do powzięcia zgody małżeńskiej, będącej zdolnością naturalną, jest zdolnością konsensualną lub zdolnością psychiczną, która opiera swoje wyniki także na ustaleniach psychiatrii i psychologii. Znalazła ona swoje odzwierciedlenie w kan. 1095 nn. 1–3 KPK, gdzie prawodawca kościelny formułuje normę deklarującą prawo naturalne, która określa niezdolność naturalną, inaczej psychiczną, do zawarcia małżeństwa. W myśl tej normy z jednej strony brak posiadania przez podmiot koniecznej zdolności wymaganej do właściwego funkcjonowania rozumu i woli (nn. 1–2), z drugiej zaś niezdolność psychiczna do podjęcia istotnych elementów przedmiotu formalnego małżeństwa (n. 3) powodują nie tylko nieważność małżeństwa, lecz nawet niezaimstnienia zgody małżeńskiej.

Publikacja przybliży i omawia zaburzenia odżywiania i ich wpływ na niezdolność konsensualną do zawarcia małżeństwa i jako opracowanie monograficzne jest godna zauważenia i zaprezentowania, gdyż zarówno w literaturze światowej, jak i polskiej, dotąd nie dokonano kompleksowego omówienia tego zagadnienia, zwłaszcza w zakresie niedawno odkrytych zaburzeń odżywiania. Ponadto podejmuje próbę aplikacji wiedzy o zaburzeniach odżywiania w procesy o nieważność małżeństwa na podstawie źródeł i opracowań z zakresu nauk medycznych oraz prawa kanonicznego, a więc orzecznictwo Roty Rzymskiej oraz prace kanonistyczne. Stąd prezentowana monografia jest adresowana do teoretyków prawa małżeńskiego, ale przede wszystkim stanowi pomoc dla sędziów kościelnych i innych pracowników kościelnego wymiaru sprawiedliwości na szczeblu diecezjalnym i metropolitalnym w rozstrzyganiu spraw o nieważność małżeństwa prowadzonych z tytułu braku wystarczającego używania rozumu, poważnego braku rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowa-

nych, jak i niezdolności psychicznej do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (por. kan. 1095, nr 1–3 KPK). Tym bardziej opracowanie to jest ważne, gdyż zagadnienie niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa budzi, zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie, wiele kontrowersji i niepokoju, wyzwała czasami pewne uproszczenia i brak zrozumienia intencji prawodawcy. Dlatego jej lektura przyczyni się zapewne do ujednoczenia wykładni normy prawnej zawartej w kan. 1095 KPK w odniesieniu do zaburzeń odżywiania, a sama norma stanie się bardziej zrozumiała i czytelna, szczególnie w środowiskach sądowniczych i biegłych sądowych wystawiających opinie sądowo-psychologiczne.

Prezentowana publikacja składa się ze *spisu treści* (s. 5–8), *wyказu skrótów* (s. 9–10), *wstępu* (s. 11–20), trzech zatytułowanych rozdziałów stanowiących zwartą całość (s. 21–272), *zakończenia* (s. 273–277), *streszczenia* (summary) w języku angielskim (s. 279–281), *bibliografii* (s. 283–312) podzielonej na źródła i literaturę z prawa kanonicznego oraz źródła i literaturę z nauk medycznych oraz *spis treści* w języku angielskim (s. 313–316).

We *wstępie* autorka w sposób przejrzysty i przekonujący wprowadza czytelnika w problematykę swoich badań, przedstawia przedmiot i cel badań, uzasadnia podjęcie tematu, omawia metodę i konstrukcję opracowania, jak też uzasadnia wykorzystanie obszernego materiału źródłowego, podaje jego ocenę i wykorzystanie oraz określa istotne założenia i ramy przeprowadzonych badań. Zaznacza, że „zaburzenia odżywiania w pierwszym rzędzie stanowią przedmiot badań różnych gałęzi nauk medycznych. Obecnie interesują się nimi również kanoniści zajmujący się problematyką prawa małżeńskiego. Obiektem ich szczególnej uwagi jest kwestia możliwości wpływu tych zaburzeń na niezdolność do zawarcia małżeństwa, o której traktuje kan. 1095, nr 1–3 KPK” (s. 17–18). Ten fakt – według autorki – stał się głównym powodem podjęcia przez nią opracowania monografii na temat wpływu zaburzeń odżywiania na niezdolność konsensualną do zawarcia małżeństwa.

Rozdział p i e r w s z y zatytułowany *Zaburzenia odżywiania w naukach medycznych* (s. 21–116) stanowi kontekst do dalszych rozważań kanonicznych w aspekcie ukazania zaburzeń odżywiania jako przyczyn niezdolności do zawarcia małżeństwa w wyrokach Trybunału Roty Rzymskiej, jak też ukazania tych zaburzeń jako przyczyn niezdolności konsen-

sualnej w doktrynie kanonistycznej. Autorka w tym rozdziale prowadzi szeroki wywód na temat wielu zaburzeń odżywiania (określonych i nieokreślonych) w naukach medycznych. Czyni to w sposób merytorycznie poprawny, przystępny dla przeciętnego czytelnika, ukazując typologię tych zaburzeń występującą w dwóch najbardziej znanych klasyfikacjach zaburzeń psychicznych: ICD-10 oraz DSM-5. Biorąc pod uwagę te opracowania autorka rozróżnia zaburzenia określone i nieokreślone. Szczegółowo omawia i analizuje zaburzenia określone, takie między innymi jak: anoreksję (F50.0), bulimię (F50.2), przejadanie się związane z innymi czynnikami psychologicznymi (F50.4), wymioty związane z innymi czynnikami psychologicznymi (F50.5), inne zaburzenia odżywiania (F50.8), kompulsywne objadanie się (BED, 307.51), inne specyficzne zaburzenia odżywiania (OSFED, 307.59), łaknienie spaczone (*pica* 307.52), zespół lumenacji (RD, 307.53) oraz zaburzenia polegające na ograniczaniu/unikaniu przyjmowania pokarmów (ARFID, 307.59). W odniesieniu do zaburzeń nieokreślonych skupia się przede wszystkim na bigoreksji, prezentując jej objawy, kryteria diagnostyczne i etiopatogenezę. Przeprowadzone badania i analizy prowadzą ją do wniosku, iż „zaburzenia odżywiania stanowią jednostkę chorobową zaliczaną do zaburzeń psychicznych i zachowania o złożonej etiopatologii, która nadal stanowi przedmiot badań przedstawicieli nauk medycznych” (s. 115). Wskazuje, że badania nad przyczynami rozwoju zaburzeń odżywiania dowodzą, że oprócz czynników biologicznych znaczącą rolę odgrywają czynniki behawioralne, psychologiczne, osobowościowe oraz rodzinne. Autorka kończy rozważania tego rodzaju stwierdzeniem, że „zaburzenia odżywiania stanowią poważną chorobę o podłożu psychicznym, która wymaga długotrwałego leczenia farmakologicznego, psychologicznego i psychiatrycznego. Ich konsekwencje są na tyle poważne, że nie tylko wpływają na zdrowie danej osoby, lecz także prowadzą do destabilizacji życia jej i osób jej najbliższych, i to w każdym aspekcie” (s. 116).

W rozdziale drugim przedmiotem uwagi i analiz jest orzecznictwo Trybunału Roty Rzymskiej (s. 117–200), który jako pierwszy wyrokował sprawy o nieważność małżeństwa z tytułu problemu zaburzeń odżywiania. Z tego względu autorka przeanalizowała i omówiła 32 wyroki rotalne, w tym siedem odnoszących się bezpośrednio do zaburzeń odżywiania, gdzie to zaburzenie stanowiło podstawową przyczynę nie-

zdolności do zawarcia małżeństwa, podejmując jednocześnie analizy 25 wyroków z innych tytułów, w których zaburzenia odżywiania wystąpiły jedynie akcydentalnie. Przeprowadzone analizy wykazały, że do tej pory z orzecznictwa Roty Rzymskiej opublikowano jedynie siedem wyroków, w których zaburzenia odżywiania zostały uznane za przyczyny zasadnicze niezdolności konsensualnej. Autorka zauważa, że Rota Rzymska prowadziła te sprawy z dwóch tytułów: braku rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych (kan. 1095, nr 2 KPK) oraz niezdolności natury psychicznej do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, nr 3 KPK). Tego typu spraw nie prowadzono z tytułu braku wystarczającego używania rozumu (kan. 1095, nr 1 KPK), co oznacza, że zaburzenia odżywiania są zaburzeniami osobowości, a nie chorobami umysłowymi. Autorka wskazała także, że audytorzy Roty Rzymskiej charakteryzując zaburzenia odżywiania w swoich uzasadnieniach wyroków korzystali z poglądów wielu znanych psychologów i psychiatrów, posiłkując się tym samym dorobkiem przedstawicieli nauk medycznych. Dorobek ten dostosowywali do pryncypiów kanonistycznego systemu prawa małżeńskiego. Z przeprowadzonej analizy wyroków rotalnych wynika, że większość prowadzonych spraw Rota Rzymska wyrokowała za nieważnością małżeństwa, generalnie motywując podjęte rozstrzygnięcia tym, że nupturienci nie posiadali odpowiedniej wolności wewnętrznej i dojrzałości oraz oceny krytycznej koniecznej do zawarcia małżeństwa.

Zaburzenia odżywiania przyczynami niezdolności do zawarcia małżeństwa w doktrynie kanonistycznej to tytuł t r z e c i e g o rozdziału (s. 201–272). Obiektem badań stał się tutaj dorobek doktryny w kwestii wpływu zaburzeń odżywiania na niezdolność do zawarcia małżeństwa. Autorka w tej części opracowania szczegółowo i przejrzyście przeanalizowała treści zawarte w różnych opracowaniach kanonistycznych zarówno polskich, jak i obcojęzycznych. Już na początku zaznaczyła, że w literaturze podejmującej omawiane zagadnienie można znaleźć tylko odniesienia jedynie do trzech zaburzeń, a mianowicie anoreksji, bulimii oraz bigoreksji. Z tego względu autorka, co jest bardzo twórczym, nowatorskim i wartościowym elementem monografii i jej walorem, podjęła rozważania odnoszące się do kwestii wpływu zaburzeń odżywiania na niezdolność do zawarcia małżeństwa w innych zaburzeniach odżywiania występujących

w klasyfikacjach ICD-10 i DSM-5, a szczególnie takich, jak: wymioty związane z innymi czynnikami psychologicznymi, przejadanie związane z innymi czynnikami psychologicznymi, inne zaburzenia odżywiania się, kompulsywne objadanie się, inne specyficzne zaburzenia odżywiania, łaknienie spaczone, zespół luminacji, a także zaburzenie polegające na ograniczaniu/unikaniu przyjmowania pokarmów. Zasadniczym celem przeprowadzonych prezentacji i analiz była przede wszystkim prezentacja poglądów kanonistów w kwestii wpływu zaburzeń odżywiania na niezdolność konsensualną do zawarcia małżeństwa. Nadto przesledzenie procesu recepcji danych wypracowanych w naukach medycznych na gruncie kanonistyki.

W *zakończeniu* znajdujemy podsumowanie badań oraz ich uzasadnienie i doniosłość. Autorka wskazuje, że „z przeprowadzonych badań wynika, iż refleksja nad wpływem zaburzeń odżywiania na ludzka psychikę ma długą historię, ale szczególnie w czasach współczesnych zagadnienie to stało się przedmiotem zainteresowania przedstawicieli nauk medycznych” (s. 272). Stąd już w latach 70. XX wieku w sentencjach Roty Rzymskiej incydentalnie pojawiają się sprawy traktujące to zaburzenie jako przyczynę niezdolności do zawarcia małżeństwa. Podstawami prawnymi spraw prowadzonych przez Trybunał Roty – jak zauważa autorka – były tytuły skodyfikowane w kan. 1095, nr 2 i 3 KPK, co wynikało z faktu, iż zaburzenie odżywiania uważa się za zaburzenie osobowości, a nie chorobę umysłową. W porównaniu z orzecnictwem rotalnym przedmiotem zainteresowania autorów publikacji kanonistycznych stała się większa gama zaburzeń odżywiania, obejmująca oprócz anoreksji i bulimii bigoreksję. Kanoniści podjęli właściwy tej dyscyplinie naukowy namysł nad kwestią wpływu zaburzeń odżywiania na niezdolność do zawarcia małżeństwa. Pani Szymańska zauważa również, że w opracowaniach kanonistycznych, jak i w wyrokach rotalnych brano pod uwagę nie tylko stan psychiczny osoby, ale także uwarunkowania, w jakich się ona wychowywała. Dorobek psychiatrów, psychologów wykazuje, iż osoba dotknięta zaburzeniami odżywiania może być niezdolna do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Poczynione przez autorkę podsumowanie badań utwierdza w przekonaniu o rzetelności, aktualności i nowatorskim charakterze podjętych badań, a zaproponowane pewne wnioski w ramach podjętej analizy mogą stanowić przyczynek i punkt wyjścia do

dalszych badań tego złożonego i trudnego medycznie i kanonistycznie zagadnienia.

Bibliografia wykorzystana w opracowaniu obejmuje trzydzieści stron (prawie 400 pozycji – źródeł kanonicznych (36, w tym 32 wyroki rotalne) i medycznych (6), opracowań kanonicznych (31) i medycznych (316). Wśród opracowań na zauważenie zasługuje wykorzystanie głównie bardzo licznych opracowań obcojęzycznych. Zestawienie prawidłowo usystematyzowanej i podzielonej bibliografii świadczy o wnikliwej kwerendzie naukowej, jak też o posiadaniu odpowiednich kwalifikacji autorki do podjęcia twórczej refleksji medyczno-kanonicznej nad prezentowanym zagadnieniem.

Recenzowane, nowatorskie i wnikliwe opracowanie wymagało od Autora zastosowania odpowiednich metod naukowych, a mianowicie: metody analityczno-syntetycznej, by dokonać analizy zebranego materiału w ramach poszczególnych zagadnień, by w podsumowaniu zsyntetyzować jej rezultaty, jak też metody historycznej. Ta ostatnia została zastosowana głównie we wstępie, by wykazać syntetycznie historyczny rozwój badań nad zaburzeniami odżywiania. Prawidłowe wykorzystanie wskazanych metod dało interesujące, pozytywne owoce w postaci dojrzałego wysoce erudycyjnego i wartościowego dzieła naukowego. Mimo konsekwentnego trzymania się metodologii, której domaga się każda praca naukowa, można stwierdzić, że została ona napisana językiem prostym, klarownym, przystępnym i zrozumiałym.

W sumie jest to opracowanie wnikliwe, solidne naukowo i mimo trudnej oraz złożonej problematyki, interesujące, a także użyteczne przede wszystkim dla wszystkich kanonistów parających się orzekaniem w sprawach małżeńskich. Tym samym stanowi cenny wkład do badań nad niezdolnością konsensualną do zawarcia małżeństwa i ubogaca nie tylko polską kanonistykę o wartościowe studium z zakresu prawa małżeńskiego i procesowego, szczególnie w odniesieniu do wpływu zaburzeń odżywiania na niezdolność konsensualną do zawarcia małżeństwa. Można powiedzieć, że monografia będzie pełniła rolę pewnego rodzaju przewodnika wskazującego kanonistom, wykładowcom prawa małżeńskiego, pracownikom sądów kościelnych, adwokatom kościelnym, psychiatrom i psychologom – biegłym sądowym właściwą drogę prowadzącą do poprawnego rozumienia jednej z najtrudniejszych norm prawnych – kan. 1095, nr 2–3 KPK.